

Niels Lundkvist:

TEORIEN OM DEN STATS-MONOPOLISTISKE KAPITALISME (STAMOKAP)

I de sidste års opsving i interessen for marxistisk viden-
skab og dennes anvendelse på forståelsen af konkrete samfunds-
fænomener, har opmærksomheden i første omgang rettet sig mod
teorier og teoretikere uden direkte forbindelse med en aktuel
politisk praksis.

STAMOKAP-teorierne er de overordnede teorier for de for-
skellige partier i den kommunistiske verdensbevægelse, og som
sådan danner de grundlag for disse partiers strategier om ska-
belse af en antimonopolistisk front, med sigte på et senere anti-
monopolistisk demokrati, som en overgangsfase til socialisme.

Dette - at teorierne anvendes og derfor nødvendigvis po-
pulariseres - er nok en væsentlig årsag til, at interessen for
dem kommer sent, især blandt universitetsstuderende.

Mange affærdiger på forhånd teorier af kommunistisk oprin-
delse.¹⁾ For at løse op for denne blokering er det nødvendigt
at vurdere teorierne og deres anvendelighed til forståelse af
konkrete samfundsfænomener. (En teoris værdi må bl.a. bestemmes
ud fra dens anvendelighed, en marxistisk teori naturligvis også
ud fra dens logisk-dialektiske og materialistiske indhold).

Litteraturen om STAMOKAP er så omfattende, at det alene
vil virke forvirrende med mange referencer i selve artiklen.
Dette søges afhjulpet ved en generel litteraturliste efter ar-
tiklen.

STAMOKAP-teoriernes historiske udvikling

Megen kritik af teorierne bygger på et manglende kendskab
til disses aktuelle udformning, hvorfor det er nødvendigt med
en kort historisk redegørelse. (Mere fyldigt, se Sozialistische
Politik nr. 11, 1971. Paul Boccara: Zum staatsmonopolistischen

---

1) Jvf. Mogens Holm: Om statsmonopolkapitalisme - debatt.
Häftan för kritiska studier nr. 7, 1973.

Niels Lundkvist:

TEORIEN OM DEN STATS-MONOPOLISTISKE KAPITALISME (STAMOKAP)

I de sidste års opsving i interessen for marxistisk viden-
skab og dennes anvendelse på forståelsen af konkrete samfunds-
fænomener, har opmærksomheden i første omgang rettet sig mod
teorier og teoretikere uden direkte forbindelse med en aktuel
politisk praksis.

STAMOKAP-teorierne er de overordnede teorier for de for-
skellige partier i den kommunistiske verdensbevægelse, og som
sådan danner de grundlag for disse partiers strategier om ska-
belse af en antimonopolistisk front, med sigte på et senere anti-
monopolistisk demokrati, som en overgangsfase til socialisme.

Dette - at teorierne anvendes og derfor nødvendigvis po-
pulariseres - er nok en væsentlig årsag til, at interessen for
dem kommer sent, især blandt universitetsstuderende.

Mange affærdiger på forhånd teorier af kommunistisk oprin-
delse.¹⁾ For at løse op for denne blokering er det nødvendigt
at vurdere teorierne og deres anvendelighed til forståelse af
konkrete samfundsfænomener. (En teoris værdi må bl.a. bestemmes
ud fra dens anvendelighed, en marxistisk teori naturligvis også
ud fra dens logisk-dialektiske og materialistiske indhold).

Litteraturen om STAMOKAP er så omfattende, at det alene
vil virke forvirrende med mange referencer i selve artiklen.
Dette søges afhjulpet ved en generel litteraturliste efter ar-
tiklen.

STAMOKAP-teoriernes historiske udvikling

Megen kritik af teorierne bygger på et manglende kendskab
til disses aktuelle udformning, hvorfor det er nødvendigt med
en kort historisk redegørelse. (Mere fyldigt, se Sozialistische
Politik nr. 11, 1971. Paul Boccara: Zum staatsmonopolistischen

---

1) Jvf. Mogens Holm: Om statsmonopol kapitalisme - debatt.
Häftan för kritiska studier nr. 7, 1973.

Kapitalismus, I. Einführung in die Frage des staatsmonopolistischen Kapitalismus. I denne artikel, som er en forkortet udgave af en fransk artikel fra 1966, er det historiske perspektiv trukket op fra Engels, Lenin, Varga, stagnationen under Stalin, frem til grundlaget for den nuværende opfattelse af STAMOKAP).

Udgangspunktet vil her være den opfattelse, der indtil slutningen af 50'erne fremkom i officielle sovjetiske lærebøger.²⁾ Heri fremsættes den påstand, at den udviklede monopolistiske eller imperialistiske kapitalisme er karakteriseret af en nærmest mekanisk eller organisk sammensmeltning af staten og monopolerne, f.eks. gennem personsammenfald.³⁾

Denne opfattelse har været enerådende i det meste af stalin-tiden, og er endnu ikke - 20 år efter Stalins død - fuldkommen forladt. Dog er en anden og mere dialektisk opfattelse, baseret på omfattende økonomiske, klassemæssige og politiske analyser af især de mest udviklede kapitalistiske lande, den nu fremherskende. Det må dog pointeres, at der stadig, inden for den aktuelle opfattelse af STAMOKAP, er forskelligheder mellem franske, østtyske og sovjetiske teoretikere.

Konstituerende karakteristika for STAMOKAP

3 karakteristika vil blive behandlet. Dog må disse forstås som tendenser, der i den kapitalistiske udvikling slår mere og mere igennem.

1. Statens økonomiske aktiviteter bliver så omfattende, at det er rimeligt at tale om staten, både som del af samfundets overbygning og som væsentligt element i den økonomiske basis (produktivkræfterne). Eller udtrykt på en anden måde:

---

2) F.eks. Marxismen-Leninismens Grundlag. Tiden 1961 (Moskva 1959).

3) Jvf. Lenin: Imperialismen, især behandlingen af forholdet mellem den franske bankkapital og statsapparatet.

"Den borgerlige stat er i dag blevet en aktiv deltager i hele reproduktionsprocessen ... Den enhedsmekanisme, den monopolistiske kapitalers magt og statens magt er smeltet sammen til, er blevet en objektiv nødvendighed for, at kapitalens økonomiske organisme kan fungere".

(Sjapiro, Anatolij: Nogle tendenser i den kapitalistiske økonomi. Tiden-Verden Rundt, nr. 2, 1971).

2. Den teknisk-videnskabelige revolution, dvs. en eksplosiv vækst i kapitalens organiske sammensætning (= konstant kapital/variabel kapital, arbejdskraft). Dette typiske efterkrigsfænomen giver sig bl.a. følgende udslag: Kortere omslagstid for kapitalapparatet, maskiner m.v. skal forrentes, inden nye opfindelser gør dem forældede. Dette medfører krav fra kapitalens side om øget arbejdsproduktivitet (udvidet reproduktion). Eksempler: Akkordsystemer og skifteholdsarbejde. Yderligere medfører den eksplosive vækst i kapitalens organiske sammensætning en øget tendens til, at den samfundsmæssige gennemsnitlige profitrate falder.⁴⁾
- 3) Det socialistiske verdenssystems opståen, begyndende med den russiske revolution, Østeuropa og Kina efter den 2. verdenskrig, og dette systems stadige styrkelse. Dette medfører a. en indskrænkning i kapitalens imperialistiske ekspansionsmuligheder, b. den herskende ideologi konfronteres med et konkret alternativ til kapitalismen bl.a. igennem den internationale klassekamp og den fredelige sameksistens, hvorfor legitimiteten ikke mere kan holde til kriser af samme omfang som den i 30'erne, især m.h.t. arbejdsløshed.

Kapitalismens udvikling efter 2. verdenskrig

En almindeligt accepteret faseopdeling af kapitalismens udvikling er: a. den oprindelige akkumulation eller manufakturfasen, b. konkurrencekapitalisme, c. monopolkapitalisme eller imperialisme og specielt for den her behandlede teori d.

---

4) Jvf. Paul Mattick: Marx og Keynes, Røde Hane, 1973. Kap. 6: Akkumulation og den faldende profitrate.

den statsmonopolistiske kapitalisme som en videre udvikling af monopolkapitalismen.

Ud over denne logisk nødvendige udvikling er der spørgsmålet om den tidsmæssige afgrænsning af de forskellige faser. Her gælder for de tidligere faser, at de slog igennem på forskellige tidspunkter i forskellige lande. Et eksempel på dette er den fremskredne kapitalisme i England i forrige århundrede sammenlignet med den tilbagestående russiske.

Disse nationale-geografiske forskelligheder udjævnes med kapitalismens udvikling. I imperialismen lægges grunden til et kapitalistisk verdensmarked og en internationalisering af kapitalen. Staterne forbliver nationalstater, mens kapitalen bliver mere og mere international (multinationale selskaber).

Det er derfor forsvarligt mht. de udviklede kapitalistiske lande (Vesteuropa, Nordamerika og Japan) at regne med en i hovedtrækkene ensartet udvikling efter 2. verdenskrig, den periode, der i STAMOKAP-fremstillinger anses for typisk statsmonopol-kapitalistisk.⁵⁾

Udgangspunktet er altså afslutningen af 2. verdenskrig. Den økonomiske genopbygning, enten i total forstand som i Tyskland og Japan, eller udskiftning af nedslidte og forældede maskiner, accelererede en efterkrigstidshøjkonjunktur (iflg. Marx: Prosperitet), en begyndende afmatning i slutningen af 40'erne blev "lykkeligt" afværget af Koreakrigen, som satte skub i rustningsindustrien.

Denne højkonjunktur holder sig nogenlunde konstant, kun udsat for mindre cykliske kriser, til midten af 60'erne.

En højkonjunktur er præget af stor produktionsvækst, stor efterspørgsel efter arbejdskraft, og derfor stigende løn. Dette sidste søgte kapitalen at imødegå ved omfattende automatiseringer, eller udtrykt på en anden måde, ved hurtig anvendelse af den teknisk-videnskabelige revolutions resultater i produktionen.

---

5) P. Boccara: Den statsmonopolistiske kapitalismes krisesymp-tomer. Tiden-Verden Rundt, nr. 11/12, 1972.

Tendensen til øget investering i konstant (især fast) kapital fremmer følgende tendenser: 1. profitratens fald (den samfundsmæssige gennemsnitlige), 2. overakkumulation af kapital, dvs. en del af den merværdiskabte profit kan ikke omsættes til produktionskapital, på grund af det for kapitalen uacceptable i investeringer, som ikke kan forventes at afkaste en profit, der er lig med eller over den samfundsmæssige gennemsnitlige. (For virkelig at forstå dette er det nødvendigt at beskæftige sig med dels den kapitalistiske produktionsproces og cirkulationsproces som sådan, samt kapitalens organiske sammensætnings dobbeltbestemmelse afledt af varens dobbeltkvalitet af brugs- og bytteværdi - hvilket bliver for omfattende her), 3. relativ underkonsumtion, dvs. pga. den variable kapital langsommere vækst, i forhold til den konstante, er arbejderne ikke med den udbetalte løn i stand til at købe den af produktivitetstigningen affødte merproduktion.

Disse tendenser slår først igennem på markedet, når de er erkendt af kapitalen (slået igennem i kapitalisternes bevidsthed). Perioden fra slutningen af 60'erne til nu kan anskues som en fase, hvor alle midler, især statsintervention, tages i brug, for at afværge den truende krises gennemslag. Den aktuelle "olie- eller energikrise" er måske den dråbe, der får bageret til at flyde over, eller det fænomen der kan legitimere en nedsættelse af arbejds løn og levestandard, grundet i "den samfundsmæssige nødvendighed".

Som følge af kapitalens kortere omslagstid øges kravene til arbejdskraftens reproduktion. Det øgede produktivitetsniveau opslider arbejdskraften hurtigere, og dette forstærkes af at tekniske innovationer indføres i produktionen, før deres implikationer for arbejderne er kendt.⁶⁾ Dette forhold øger nødvendigheden af statslig aktivitet mht. dels den løbende reproduktion af arbejdskraft (omskoling, revalidering), dels forsørgelse af opslidt arbejdskraft (invaliddepension, førtidspensionering). Den teknisk-videnskabelige revolution medfører også eksplosivt øget komplicering af arbejdsprocesserne, og dermed nye krav om kvalificering af arbejdskraften (uddannelsessektorens ekspansion).

---

6) Se f.eks. Malerrapporten. Studenterfronten ved Aarhus Universitet.

Klassestrukturen under STAMOKAP

Den monopolkapitalistiske tendens til at alt arbejde bliver lønarbejde forstærkes,⁷⁾ men samtidig er det karakteristisk at flere og flere bliver lønarbejdere i lidet eller ikke produktive erhverv. Service-sektoren svulmer op (cirkulationsprocessen), og det offentlige og private bureaukrati når et hidtil uset omfang.

Dette er dels en konsekvens af produktions- og cirkulationsprocessens stigende kompleksitet og dels affødt af den generelt øgede statsaktivitet til opretholdelse af de givne (kapitalistiske) produktionsforhold. Mere indirekte er klasseudviklingen en implikation af, at stor og stigende arbejdsløshed er en ideologisk-politisk umulighed. Hvor man under konkurrencekapitalisme til stadighed havde en større eller mindre industriel reservearmé, bliver denne nu steriliseret i ikke produktive funktioner (lønarbejde hvor der ikke skabes merværdi, men alene ydes merarbejde).

Den nye klassestruktur er karakteriseret af: 1. et stadig mindre monopolbourgeois, 2. en lønarbejderklasse, hvor stadig færre er beskæftiget med direkte produktivt arbejde, mens flere og flere har funktioner fjernet fra den egentlige produktionsproces. Sidstnævnte kan benævnes den nye middelklasse (til forskel fra småborgerskabet, bestående af handlende og småproducenter, der har overlevet fra før-kapitalistiske produktionsforhold), eller måske mere præcist karakteriseret som et nyt socialt mellemlag.

Der er ikke i Danmark foretaget undersøgelser af den aktuelle klassestruktur, men undersøgelser foretaget i Norge og BRD kan med modifikationer (f.eks. landbrugets større rolle i Danmark) anvendes på danske forhold.

---

7) Hans I. Kleven: Klassestrukturen i det norske samfundet. Ny Dag, Oslo, 1965, p. 304 (konklusionen).

Statens funktion under STAMOKAP

Udviklingen af en marxistisk statsteori ligger uden for denne fremstillings rammer, hvorfor jeg vil begynde med en konstatering af de 3 for den kapitalistiske stat karakteristiske funktioner:

1. Den almene repressive funktion (militær, politi, domstole).
2. De ideologiske funktioner (reproduktion af den herskende ideologi gennem f.eks. uddannelsessystemet og massemedierne).
3. De økonomiske statsfunktioner.

Alene de sidste vil her blive behandlet.

Det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, ud fra det danske statsbudget (finansloven) at identificere, hvilke generelle økonomiske funktioner staten varetager.

En meget stor del af de beløb, som går gennem den offentlige sektor, er omfordelinger, dels mellem lønarbejdere (arbejdsledsløshedsunderstøttelse, folkepension og en stor del af den sociale sektor), dels mellem de forskellige kapitaler (eksportsubsidier, egnsudviklingsstøtte og landbrugsstøtte).

At bringe finansloven ind i billedet bevirker altså ikke nogen positiv forståelse af statslige økonomiske aktiviteter, men antyder i det mindste, at den offentlige sektors størrelse i forhold til nationalproduktet, ikke direkte giver oplysninger om hvor meget staten "bruger", da en stor del alene er omfordelinger.

De almene økonomiske statsfunktioner kan derimod udvikles logisk-dialektisk af kapitalismens udvikling. Efter en sådan udvikling kan man så forsøge en specificering af de enkelte funktioner, så de mere eller mindre bibringer forståelse af de konkret konstatérbare statsindgreb og aktiviteter.

Sidstnævnte proces vil ikke her blive gennemført og kan ikke føres helt igennem, da borgerlig økonomi - og dermed statistik - tjener andre formål og bygger på andre kategorier end den politiske økonomi.

De problemer, som her vil blive behandlet, er: 1. infrastrukturanlæg, dvs. tilvejebringelse af materielle produktionsbetingelser for den private kapital, 2. reproduktion af arbejdskraft-

en og forsørgelse af den industrielle reservearmé, og 3. staten som kriseregulator (krisemanager).

Disse funktioner er logisk adskillelige, men konkret overlapper de hinanden.

1. Infrastrukturanlæg. Mange opgaver, som f.eks. vejbygning, brobygning, jernbaner, telefon-telegraf, havne og luft-havne, er uoverkommelige for enkeltkapitalerne, også hvor disse er centraliseret til monopolkapitaler. Dette dels fordi omslagstiden for den kapital, der investeres i slige foretagender, er meget lang, dels fordi den almene historiske tendens til den samfundsmæssige gennemsnitlige profit-rates fald, medfører at aktiviteter, der tidligere kunne give kapitalen en acceptabel profit i tidens løb kommer under den acceptable valoriserings- eller profitgrænse (dette gælder f.eks. jernbaner, der i forrige århundrede, også her i landet, var private - alene i USA er de stadig private, men stærkt statssubventionerede).

2. Reproduktion af den variable kapital (arbejdskraft).

Dette spørgsmål er der allerede skitse-mæssigt gjort rede for; alene er at tilføje, at denne funktion, der oprindeligt var overladt til "det private initiativ", under STAMOKAP, bliver en mere og mere udpræget statsfunktion, samt at der med hensyn til de uddannelser (kvalificeringer), som skal meddeles den kommende arbejdskraft, er modsætninger mellem især de forskellige monopolkapitaler, eller de forskellige fremskredne kapitaler.

Deraf kommer de divergerende opfattelser af, hvor meget der skal gøres ud af den grundlæggende skoleuddannelse, og hvor megen vægt der skal lægges på tidlig specialisering. Statens funktion i forhold til den industrielle reserve-armé er noget mere kompliceret. Hvis det økonomiske analyse-plan for et øjeblik forlades, kan man konstatere, at den aktuelt herskende ideologi, ikke mere er den oprindelige liberalistiske, indeholdende dels de forskellige friheds-retigheder, dels tesen om at "enhver er sin egen lykkes smed", men derimod - og det især for de skandinaviske lan-de - en korporatistisk ideologi: "Vi er alle i samme båd",

og ingen må gå "under". Dette er især udtrykt i socialdemokratiske skrifter, f.eks. Kravet om lighed, betænkning fra den socialdemokratiske ligeretkommission, Fremad 1973. Denne ideologi kræver bl.a. fuld beskæftigelse, eller som et mindre attraktivt alternativ, fuld forsørgelse.

Kapitalens krav til den industrielle reservearmé er, at den er fagligt og geografisk mobil. Den faglige mobilitet søges imødekommet gennem omskoling, revalidering og en øget og mere fleksibel grundlæggende uddannelse, den geografiske mobilitet søges tvangsmæssigt fremmet gennem den såkaldte deportationslov.

3. Statens krisebekæmpende funktion.

Denne funktion er den tidsmæssigt sidst tilkomne funktion, og mange af dens fremtrædelsesformer falder ind under de allerede nævnte funktioner.

Udgangspunktet for denne funktion er kapitalismens cykliske kriser, de såkaldt rensende kriser.

Den tidsmæssige afstand mellem disse er afhængig af det teknologiske niveau, i forrige århundrede regnede Marx med 8-10 cykler, under den teknisk-videnskabelige revolution er intervallerne blevet kortere, men også meget vanskeligere at påvise - dette sidste skyldes primært den statslige interventionisme.

Før verdenskrisen i 30'erne anså man (kapitalisterne) kriserne for værende noget uafvendeligt, nærmest en naturlov, men i dag, hvor det socialistiske alternativ til kapitalismen er direkte synligt, vil et normalt kriseforløb betyde en alvorlig svækkelse af kapitalismen (det kapitalistiske verdenssystem), med stor fare for at arbejdsløshed, produktionsnedgang mv. medfører en bevidsthed hos de arbejdende om kapitalismens uuelighed og socialismens nødvendighed. Bevidstheden - hos kapitalen - om dette er kun langsomt slået igennem. Fra 1. verdenskrig og fremad skrev den engelske borgerlige økonom J.M. Keynes til stadighed om nødvendigheden og muligheden af afværgelse af kriser gennem statslige aktiviteter; eller mere konkret: i krise eller nedgangsperioder skulle statslig aktivitet opsuge den overakku-

mulerede kapital, og anvende den på en sådan måde, at man dels undgik arbejdsløshed, dels bibeholdt et købedygtigt marked.

Erkendelse slog i første omgang igennem ved iværksættelse af nødhjælpsarbejder, f.eks. infrastrukturanlæg, men er senere blevet udviklet til forsøg på en total styring af udviklingen i kapitalistiske samfund.

Inden for borgerlig videnskab er udviklet en række teorier til anvendelse for en sådan styring, bl.a. organisationsteori, offentlig administration (forvaltningslære), cost-benefit analyser, kybernetiske styringsmodeller, og sidst input-output-modeller.⁸⁾ Fælles for alle disse organisations-økonomiske teorier er en bevidsthed om kapitalismens cykliske kriser, men ingen bevidsthed om kapitalismens almindelige krise (: profitatens fald og den stigende modsætning mellem lønarbejde og kapital).

Denne manglende erkendelse eller bevidsthed må ikke føre til den opfattelse, at det overhovedet er umuligt at foretage styring i kapitalistiske samfund. Det væsentlige spørgsmål er, hvor går grænserne for denne styring?

Fælles for teorierne er nødvendigheden af at explicere målene for en givet styring. I såkaldt demokratiske systemer er det nødvendigt, at disse mål accepteres af parlamentet/politikerne og mere indirekte af kapitalens agenter, kapitalisterne.

Hvis man arbejder med to styringsaspekter, dels sektorstyring, dels total styring, er det under kapitalisme mht. den første form teoretisk muligt at opnå en høj grad af effektivitet (: målopfyldelse), f.eks. fysisk planlægning. Her er det muligt at opstille de ønskede mål, på grundlag af disse udarbejde et program, der indeholder en række delmål og tilsvarende midler og i teorien føre disse ud i livet.

---

8) Kortfattet fremstilling. Ejler Koch: Folkestyre - planlægning, kan det forenes? Socialpolitisk Forenings småskrifter, nr. 44. Social planlægning, beslutning og gennemførelse.

Hvor spørgsmålet er om total styring, bliver det et uovervindeligt problem at få målene expliceret. F.eks. hvis målene er økonomisk vækst og ligevægt på betalingsbalancen på bekostning af en bestemt arbejdsløshed, vil en offentliggørelse af slige mål (eller implikationer af opfyldelse af delmål) medføre en skærpet klassekamp i form af aktioner fra lønarbejdernes side. Hvis det overordnede mål for et kompleks af sociale love er dels at skaffe arbejdskraft til kapitalen (uanset hvad denne arbejdskraft måtte have lyst til at beskæftige sig med), dels at gemme den del af arbejdskraften væk (i revalidering eller invalidepension) der er opslidt eller ikke kan passe ind i den givne produktionsproces, vil sådanne mål tilsvarende skærpe klassekampen.

Endelig for mere generelle økonomisk-politiske mål og programmer vil disses effektivitet blive ringe eller nul, idet de enkeltkapitaler (især monopolkapitaler), som indgår som nødvendige elementer i programmet, vil udnytte deres forudviden til at skabe sig ekstraprofit, ganske uanset om målene som sådan er i overensstemmelse med kapitalismens almene interesser.

Ovenstående angiver ikke nogen skarp grænse for mulighederne for effektiv styring i kapitalistiske samfund. Ud over de objektive mål, en styring forfølger, vil en større eller mindre overensstemmelse med den herskende ideologi, en større eller mindre bevidsthed om mål opfyldelsens implikationer, hos både arbejdere og kapitalister, indvirke på styringens effektivitet.

Forholdet mellem stat og monopoler under STAMOKAP

Ovenstående beskrivelse af økonomiske statsfunktioner vil der stort set være enighed om blandt de forskellige marxistiske retninger, dog vil de færreste nok være villige til at behandle så konkrete fænomener, som her er gjort. Hvad der er specielt for STAMOKAP-teorierne er opfattelsen af forholdet mellem det kapitalistiske statsapparat og monopolkapitalerne.

Følgende citat skulle redegøre for opfattelsen i den franske version af teorierne:

"Således gav C. Quin (mdl. af Frankrigs kommunistiske parti og medforfatter til *Der Staatmonopolistische Kapitalismus*, NL) en ny fortolkning af relationen mellem staten og monopolerne inden for SMK. Den statsmonopolistiske kapitalisme, sagde han, stemmer både overens med og skiller sig ud fra den foregående fase med "ren" monopolkapitalisme. SMK fortsætter processen, der styrker monopolenes hegemoni. Men der er også den forskel: På trods af at den er under mere intens kontrol af monopolerne, nyder staten alligevel relativt større uafhængighed, når den tager sig af monopolenes interesser. Følgelig er der hverken en sammenvoksen af eller splittelse mellem monopolerne og staten, men en større vekselvirkning, hvor begge parter lader sig lede af deres egne overvejelser, ofte i strid med hinanden, men begge virker i retning mod et og samme mål, nemlig akkumulation af kapital og monopolkoncentration, forstærket kapitalistisk udbytning og øgede monopolprofitter".

(*Tiden-Verden Rundt*, nr. 3, 1973, p. 184. Indlæg på en teoretisk konference om emnet: Imperialismen i halvfjerserne, systemets voksende krise).

I andre STAMOKAP-fremstillinger gives statens overordnede formål mere simpelt, som værende en maximering af monopolprofitterne. Den her angivne nye relation mellem staten og monopolerne rejser dels spørgsmålet: hvad er monopoler?, dels spørgsmålet om relationen mellem monopolkapitalerne og de stadig eksisterende enkeltkonkurrence-kapitaler.

Hvad det første spørgsmål angår, er det vanskeligt at give en entydig definition. Den traditionelle definition af et monopol, som beherskes af en bestemt, stor, markedsandel, evt. suppleret med kontrol over en total produktions- og cirkulationsproces (: Kontrol fra råstofudvindingen til distributionen af færdigvarer), er ikke ganske tilstrækkelig, selv om eksempler som ØK⁹⁾ og Mærsk viser sådanne monopolars eksistens og fortsatte ekspansion. Ved siden af disse etablerede monopoler opstår til stadighed enkeltkapitaler, der pga. særlig effektiv anvendelse af ny teknologi og produktion af hidtil ukendte varetyper slår sig op til "minimonopoler", til dels på bekostning af de traditionelle monopolkapitaler.

---

9) Se: *Under dansk splitflag*, en bog om ØK. Demos, 1973.

Sådanne fremskredne enkeltkapitaler vil dog ofte med tiden blive overtaget/domineret af traditionelle nationale eller multinationale monopoler, enten direkte eller indirekte gennem den stærkt monopoliserede bankkapital.

Forholdet mellem monopolkapitaler og enkeltkapitaler vil typisk være, at sidstnævnte fungerer som underleverandører til monopolerne. Det er ofte stærkt specialiserede virksomheder med et spinkelt kapitalgrundlag, altså stor afhængighed af kreditter, virksomheder der under økonomisk stagnation eller tilbagegang først vil bukke under, uden at dette influerer nævneværdigt på monopolprofitterne.

Monopolerne er i høj grad underleverandører (eller blot leverandører) til staten - et marked som i ringe grad er underlagt de almindelige markedsbetingelser.

STAMOKAP-teoriernes anvendelighed på forståelsen af danske forhold

Ovenstående er i høj grad generelle betragtninger, omend det er forsøgt gennem eksempler relateret til danske forhold. Generelt om STAMOKAP-teoriene gælder, at de er udviklet pga. materiale fra de største kapitalistiske lande, dvs. Frankrig, Vesttyskland og USA. Disse analyser og resultaterne af dem er det ikke muligt uformidlet at overføre til danske forhold. Efter Danmarks indtræden i EF vil det formodentlig være mere relevant af sammenligne Danmark med en vesttysk delstat, end med hele forbundsrepublikken.

De i litteraturlisten anførte værker udmærker sig ved, udover teoriudviklingen, at være meget detaljerede mht. de konkrete forhold i de enkelte lande, og netop de konkrete forhold - f.eks. socialektorens omfang og opbygning og afgrænsning til arbejdsmarkedspolitik, uddannelsespolitik - er i høj grad historisk-kulturelt bestemt. Hvis målet derfor er en forståelse af konkrete danske forhold, kan kun den generelle teori direkte anvendes, mens forståelsen af det konkrete forudsætter en relatering til de specifikke danske forhold, og eventuelt tilsvarende danske analyser. Dette er for øvrigt et forhold, som gør sig gældende for de fleste mere eller mindre marxistiske teorier.

Litteraturliste (efter princippet: det mest kortfattede først)

- Paul Boccara: Den statsmonopolistiske kapitalismes krisesymp-
tomer. Tiden-Verden Rundt nr. 11/13, 1972.
- : Zum staatsmonopolistischen Kapitalismus. Sozialistische
Politik, nr. 11, 1971.
- Antti Kasivo: STAMOKAP. Den statsmonopolistiska kapitalismen i
Finland. GMT 1973.
- S.L. Wygodski: Der gegenwärtige Kapitalismus. Dietz, Berlin,
1972.
- Der Imperialismus der BRD, Dietz, Berlin, 1972 (østtysk for-
fatterkollektiv: konkret analyse af Vesttyskland kombineret
med teoriudvikling).
- Der staatsmonopolistische Kapitalismus. Dietz, Berlin, 1972
(Paris, 1971, fransk forfatterkollektiv med bl.a. Boccara
og Quin).
- Politische Ökonomie des Heutigen Monopolkapitalismus. Dietz,
Berlin, 1972 (sovjetisk forfatterkollektiv, den mest omfat-
tende fremstilling).
- En anmeldelse af de ovenstående tysksprogede værker findes i
Häftan för kritiska studier, nr. 7, 1973. Jan Otto Anders-
son: Studier i statsmonopolistisk kapitalism - litteratur-
översigt.
- For videre orientering må henvises til den løbende debat i
Tiden-Verden Rundt, hvoraf sidste del er den danske udgave
af det internationale kommunistiske tidsskrift: Fredens og
socialismens problemer.